

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Бюджетна система України: структура,
функціонування, перспективи реформування»

Студента Власової
Інни Борисівни
Курсу III
групи: ТУбц-8-23-Б₁Пр(4,6здс)
напрям Право
спеціалізація -
Керівник: Самойлович Артур
Андрійович, викладач
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	7
1.1 Суть бюджетної системи, принципи побудови та функціонування бюджетної системи	7
1.2 Правові засади бюджетної системи України.....	10
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	18
2.1 Аналіз основних проблем бюджетної системи (недостатність фінансування, неефективність управління, корупція).....	18
2.2 Рекомендації щодо вдосконалення бюджетної системи та підвищення ефективності управління бюджетними коштами.....	29
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	38

ВСТУП

Основоположним чинником ведення в Україні ефективної бюджетно-податкової політики є реалістичне і ефективне планування та виконання бюджету. Виконання поставленої задачі вимагає не лише адміністративних можливостей Уряду, а й правильно побудованої бюджетної системи, котра у свою чергу забезпечить процедуру ефективного планування, виконання та контролю за формуванням доходів та витрат держави. Кінцевою метою реформування та реуправління бюджетом в Україні є створення бюджетної системи, здатної виконувати три основні функції сучасної бюджетної системи: по-перше, забезпечення контролю за видатками, у відповідності законодавству про бюджет; по-друге, стабілізування економіки держави в цілому шляхом своєчасного та ефективного коригування фіскальних агрегатів; по-третє, сприяння підвищенню ефективності надання послуг за допомогою процедур, стимулюючих більшу продуктивність.[6].

З часу проголошення Незалежності та протягом наступних років бюджетна система України піддавалась певним трансформаціям та постійному реформуванню. У подальшому на порушення стабільності бюджетної системи впливали неефективність бюджетних видатків, постійний бюджетний дефіцит, щорічний великий державний борг та неефективна система міжбюджетних відносин.

Беручи до уваги позитивні досягнення в реформуванні бюджетної системи, залишаються невирішеними певні питання, що характеризують незавершеність трансформаційних процесів у бюджетній системі чи поверховість їх здійснення. У свою чергу повномасштабне військове вторгнення сусіда-агресора мало суттєві наслідки як для економіки в цілому, так і бюджетної системи безпосередньо, що фактично призвело до часткового або повного зупинення більшості бюджетних реформ.

Теперішній період розвитку бюджетної системи характеризується комплексом ризиків та загроз. В період впливу складних обставин на державу покладається обов'язок щодо забезпечення подолання впливу

небезпечних зовнішніх та внутрішніх факторів та стимулювання розвитку бюджетної системи.

Раціональне управління фінансовими потоками в рамках бюджетної системи, а також належно організовані бюджетні правовідносини мають стати фундаментом для підвищення рівня добробуту населення [17].

Формування та функціонування ефективної системи бюджетних відносин в Україні є ключовим стратегічним завданням. Реалізація таких завдань дозволить усунути протиріччя між учасниками державного управління щодо розподілу повноважень між бюджетами різних рівнів, а також відійти від практики складання місцевих бюджетів без урахування реальних потреб громад. Одним із пріоритетів у цьому процесі є посилення ролі місцевого самоврядування, що є невід'ємною частиною реформи бюджетної системи України. Ефективність роботи органів місцевого самоврядування на пряму пов'язана зі здатністю держави акумулювати фінансові ресурси без яких неможливо досягнення соціально-економічної стабільності як у регіонах, так і в країні загалом.

Державний бюджет України виступає базовим інструментом реалізації функцій держави, будучи однією з основних сфер її діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває модернізація механізмів мобілізації, розподілу та використання бюджетних коштів, які формують головний централізований фонд фінансових ресурсів.

Основною складовою економічних реформ є створення сучасної системи управління державними фінансами. Така система повинна бути прозорою та ефективною.

Актуальність теми роботи це потреба дослідження сучасного стану бюджетної системи України.

Головною метою курсової роботи є не лише засвоєння теоретичних положень, але й опанування практичних аспектів, пов'язаних із формуванням та використанням державного бюджету. Особливу увагу приділено вивченню принципів бюджетної системи та основ її організації, аналізу механізмів формування доходної частини бюджету, а також напрямів і форм

фінансування видатків. Важливим завданням є дослідження методики оцінки бюджетних витрат, необхідних для виконання державою своїх функцій, а також отримання знань щодо державного кредиту та управління борговими зобов'язаннями.

Об'єктом дослідження виступає система організації бюджетного процесу на різних щаблях бюджетної ієрархії. Предметом роботи є характеристика видів бюджетів, а також пошук шляхів підвищення ефективності управління бюджетними коштами та удосконалення функціонування бюджетної системи загалом.

Практична користь отриманих результатів полягає в можливості застосування сформульованих висновків і рекомендацій у процесі нормотворчої та управлінської діяльності.

Нормативно-правову базу дослідження складає чинне фінансове законодавство України.

Структура курсової роботи. Робота складається із змісту, вступу, 2-х розділів із підрозділами, висновків та списку використаних джерел.

Правовідносини, що виникають у процесі організації та функціонування бюджетної системи, а також у зв'язку з формуванням, розподілом і використанням централізованих грошових фондів держави й місцевого самоврядування, становлять предмет регулювання бюджетного права. Саме ці відносини визначають правові основи руху фінансових ресурсів у межах єдиної бюджетної системи та забезпечують належне виконання державних і муніципальних завдань.

Бюджетне право, як окрема складова фінансового права, тісно переплітається з його іншими інститутами: податковим, банківським, валютним та фінансово-контрольним. Така взаємозалежність пояснюється тим, що фінансова система функціонує як цілісний механізм, у якому кожна ланка виконує власну функцію, але водночас перебуває у постійній взаємодії з іншими. У цьому контексті бюджет посідає провідне місце, оскільки виступає не лише фінансовим планом, а й інструментом координації всієї системи публічних фінансів.

Його особлива роль полягає у здатності акумулювати доходи, отримані з різних джерел (податкових, неподаткових, кредитних), і спрямовувати їх на фінансування державних програм, соціальних гарантій та економічного розвитку. Саме тому бюджетне право не обмежується лише визначенням механізму формування бюджету, а також охоплює регулювання відносин, що забезпечують збалансованість між інтересами держави, територіальних громад, підприємств і громадян.

У підсумку цього бюджет – головний інструмент для забезпечення функціонування держави, її стабільності та розвитку. Він дозволяє державі виконувати свої функції, допомагає впливати на економіку, забезпечувати соціальний захист та розвивати інфраструктуру, що вкрай важливо для добробуту суспільства.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1 Суть бюджетної системи, принципи побудови та функціонування бюджетної системи

Бюджетна система України являє собою дворівневу будову та складається з таких складових у вигляді державного та місцевих бюджетів. Опираючись на статті Головного закону нашої держави, у відповідності до ст. 95 Конституції України бюджетна система України будується за справедливим і неупередженим розподілом суспільного багатства або певного виду доходу чи бюджету між громадянами або територіальними громадами [11].

Бюджет можна визначити як спеціально затверджений фінансово-плановий документ, що має силу закону та визначає основні напрями соціально-економічного розвитку держави. Він містить дані не лише про доходи та видатки на поточний бюджетний рік, а й окреслює перспективи економічної політики на майбутнє. Фактично бюджет є фінансовою основою державності, оскільки саме завдяки йому забезпечується функціонування органів влади, реалізація суверенітету та захист інтересів громадян. Важливо зазначити, що бюджет у тісному взаємозв'язку із податковою системою формує матеріальну базу для здійснення державних і суспільних функцій. [5].

У Бюджетному кодексі України міститься офіційне визначення бюджету як плану надходження та використання фінансових ресурсів, що спрямовуються на виконання завдань і функцій органів державної влади й місцевого самоврядування впродовж конкретного бюджетного періоду. Відтак бюджет є не просто технічним документом, а універсальним інструментом реалізації державної політики, що забезпечує життєдіяльність суспільства.

Значення бюджету важко переоцінити. Саме завдяки йому створюється фінансова база функціонування держави в цілому та місцевих адміністративно-територіальних одиниць зокрема. Без достатніх бюджетних ресурсів неможливо забезпечити виконання покладених на органи влади завдань, пов'язаних із соціальним захистом населення, розвитком економіки, підтримкою обороноздатності чи забезпеченням громадського порядку.

Бюджетно-правові норми, що регулюють ці відносини, можуть бути класифіковані за кількома критеріями:

1. За впливом на учасників бюджетних правовідносин:
 - зобов'язуючі – передбачають необхідність здійснення певних дій (наприклад, збереження залишків готівки в касі на кінець бюджетного періоду);
 - забороняючі – встановлюють обмеження (наприклад, заборону використовувати емісійні кошти для покриття дефіциту);
 - вповноважуючі – визначають права та обов'язки суб'єктів бюджетних правовідносин.
2. За змістом:
 - матеріальні – регламентують права й обов'язки учасників бюджетного процесу, структуру бюджетної системи, склад доходів і видатків;
 - процесуальні – встановлюють порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету.
3. За тривалістю дії:
 - постійні – закріплені в Бюджетному кодексі та діють без обмеження в часі;
 - тимчасові – діють упродовж певного бюджетного періоду, зазвичай календарного року.

Бюджет для функціонування держави полягає в таких функціях: забезпечувальна, регулювальна, соціальна, підтримуюча, стимулювальна функції тощо.

- **Забезпечення виконання функцій держави:**

Бюджет дозволяє державі виконувати свої основні функції, такі як підтримка правопорядку, забезпечення обороноздатності, надання соціальних послуг, розвиток інфраструктури тощо.

- **Регулювання економіки:**

Через бюджет держава може впливати на економічний розвиток, перерозподіляючи фінансові ресурси між різними секторами економіки та соціальними групами.

- **Соціальна підтримка:**

Бюджет забезпечує фінансування соціальних програм, таких як пенсії, допомоги малозабезпеченим, охорона здоров'я, освіта, що є важливим для забезпечення соціальної справедливості та стабільності.

- **Розвиток інфраструктури:**

Бюджетні кошти використовуються для будівництва та підтримки доріг, мостів, енергетичних мереж, що сприяє економічному розвитку та покращенню якості життя.

- **Стимулювання економічного зростання:**

Через бюджет держава може фінансувати наукові дослідження, інновації та інші заходи, що сприяють економічному зростанню.

- **Забезпечення стабільності:**

Бюджет дозволяє державі реагувати на економічні кризи та інші надзвичайні ситуації, забезпечуючи стабільність та запобігаючи соціальним потрясінням.

У матеріальному розумінні бюджет – це централізований грошовий фонд, що формується органами влади та використовується для фінансування суспільних потреб. У правовому значенні – це головний фінансовий документ держави, який має найвищу юридичну силу серед інших планів і затверджується спеціальним законом. З політичної точки зору бюджет є актом влади, адже його ухвалення законодавчим органом фактично визначає пріоритети соціально-економічного розвитку країни.

Економічна сутність бюджету проявляється через його вплив на відтворювальні процеси, зокрема на формування структури економіки,

розподіл ресурсів між виробничою та невиробничою сферами, розвиток регіонів. За допомогою бюджету держава не лише концентрує фінансові ресурси, а й формує стратегію розвитку, підтримуючи важливі напрями економіки та соціальної сфери[2,с.12].

З правового боку бюджет виступає основним фінансовим планом, який має пріоритет над іншими плановими документами. Державний бюджет України ухвалюється Верховною Радою у формі закону, який часто називають «фінансовою конституцією» на відповідний рік [2, с. 12].

Крім того, бюджет виконує політичну роль, адже його ухвалення є актом політичної волі парламенту, а його зміст безпосередньо відображає бюджетну політику держави та стратегічні орієнтири розвитку.

Економічна роль бюджету виявляється у впливі на суспільне відтворення та розвиток виробничої й невиробничої сфер, у регулюванні пропорцій розподілу доходів і забезпеченні функціонування господарства [2, с. 10]. Бюджетна політика, своєю чергою, спрямована на регулювання фінансових відносин, мобілізацію доходів та раціональне фінансування державних потреб.

Отже, бюджетна система є складною та багатогранною категорією, що одночасно поєднує в собі економічні, правові, соціальні й політичні аспекти. Вона формує фінансовий фундамент держави, визначає напрями розвитку суспільства та гарантує стабільність у складних соціально-економічних умовах.

1.2 Правові засади бюджетної системи України

Бюджет України слід розглядати як комплексний фінансовий інструмент, який уособлює собою головний плановий документ держави, спрямований на акумуляцію та подальший розподіл централізованих фондів грошових ресурсів. Його зміст виходить за межі простого кошторису доходів і видатків, оскільки він виступає правовою категорією, закріпленою у

спеціальному законі, що ухвалюється Верховною Радою України. Відповідно, місцеві бюджети мають власний правовий статус і приймаються органами місцевого самоврядування, забезпечуючи реалізацію функцій публічної влади в межах окремих адміністративно-територіальних утворень. Усі рівні бюджетів виступають складовими єдиної системи публічних фінансів, яка забезпечує цілеспрямоване використання грошових фондів у державному та місцевому масштабі.

Закон України «Про Державний бюджет України» має визначальне значення у системі фінансового законодавства, оскільки саме він встановлює повноваження органів державної влади у сфері формування та виконання бюджету впродовж бюджетного періоду. По суті, цей закон є своєрідною «фінансовою конституцією» держави, адже він регламентує обсяг фінансових ресурсів, напрями їх розподілу та порядок використання. Ефективність реалізації положень закону залежить від чіткої організації бюджетного процесу, який передбачає послідовність стадій — складання, розгляд, затвердження, виконання бюджету та складання звіту про його виконання. Водночас результативність цього процесу зумовлюється якістю та стабільністю законодавчої бази [16].

Окрему роль у бюджетному механізмі відіграє державна фінансова підтримка суб'єктів господарювання. Її метою є запобігання банкрутству підприємств, відновлення їх платоспроможності, стабілізація фінансового стану та стимулювання підвищення конкурентоспроможності продукції й послуг.

Залежно від характеру проблеми така допомога може мати безповоротну або поворотну форму.

Безповоротна фінансова підтримка надається у виключних випадках, зокрема:

- якщо розмір збитків підприємства, спричинених стихійними лихами чи іншими надзвичайними подіями, перевищує суму компенсацій, передбачених системою обов'язкового страхування;

- у разі, коли встановлені державою умови господарювання унеможливають повне відшкодування витрат на виробництво продукції чи послуг, що загрожує банкрутством;

= у випадках, коли діяльність підприємства має особливу суспільну значущість і відновлення його фінансової стійкості відповідає інтересам держави.

Усі інші випадки передбачають застосування підтримки на поворотній основі, що сприяє раціональному використанню бюджетних коштів.

Правове регулювання у сфері бюджету здійснюється на основі положень Бюджетного кодексу України. Відповідно до його ст. 4, склад бюджетного законодавства охоплює:

1. Конституцію України;
2. Бюджетний кодекс України;
3. щорічний Закон України «Про Державний бюджет України»;
4. інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини;
5. постанови Кабінету Міністрів України, прийняті на виконання вимог Бюджетного кодексу;
6. нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, видані на підставі чинного законодавства та актів уряду;
7. рішення органів місцевого самоврядування щодо затвердження місцевих бюджетів;
8. акти Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів самоврядування, що приймаються відповідно до Конституції України й норм бюджетного законодавства.

Таким чином, бюджет виступає не лише фінансовим планом, але й багатофункціональним правовим інститутом, що координує діяльність усіх органів публічної влади у сфері формування, розподілу й раціонального використання грошових ресурсів.

У Конституції України питанням бюджетних відносин присвячено окремий розділ, зокрема статті 95–98 Основного Закону. У цих нормах закріплено фундаментальні засади функціонування бюджетної системи

держави, серед яких – принципи справедливого та неупередженого розподілу суспільного багатства як між громадянами, так і між територіальними громадами. Також визначено організаційні засади бюджетного процесу, процедуру складання та виконання бюджету, а також систему контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних ресурсів [11].

Варто зауважити, що відповідно до ст. 5 Конституції Україна має невід’ємне право на власний самостійний бюджет. Це положення набуває особливого значення у контексті забезпечення державного суверенітету та фінансової незалежності. Національне законодавство конкретизує норми Основного Закону, регламентуючи порядок складання бюджету, визначення його структури та форми, правила отримання доходів, їх розподілу між різними рівнями бюджетної системи, а також використання цільових і резервних фондів у межах відповідних бюджетів.

У практиці реалізації бюджетних відносин важливе місце належить бюджетним документам, які виступають юридичною та фінансовою основою організації виконання бюджету як за дохідною, так і за видатковою частинами. Ці документи традиційно поділяють на кілька груп:

1. планові – проекти бюджетів, розписи доходів і видатків, кошториси бюджетних установ та інші документи, що визначають перспективу формування та використання фінансових ресурсів;
2. оперативні – доручення та розпорядження фінансових органів, що стосуються перерахування коштів із місцевих бюджетів на рахунки головних розпорядників бюджетних коштів;
3. звітні – офіційні звіти бюджетних установ, фінансових органів та банківських установ про фактичне виконання бюджетів різних рівнів.

Особливістю регулювання бюджетних відносин у правовій системі України є також те, що у випадку, коли міжнародним договором, який підлягає ратифікації, закріплюються положення, відмінні від чинних норм національного бюджетного законодавства, то такі нововведення мають бути відображені у спеціальних законах про внесення змін до відповідних правових актів. При цьому зазначені законопроекти розглядаються

Верховною Радою України одночасно з процедурою ратифікації відповідного міжнародного договору, що забезпечує гармонізацію внутрішнього і міжнародного правового поля.

В українській економіці одне з провідних місць займають загальнодержавні фінанси, адже саме вони акумулюють і перерозподіляють значну частину грошових ресурсів суспільства. Їх основна мета полягає у створенні фінансової бази для стабільного функціонування державного апарату, реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку та забезпечення суспільних потреб. По суті, вони становлять систему грошових відносин, за допомогою яких формується централізований фонд держави, що використовується для задоволення потреб як країни загалом, так і окремих територіальних громад.

Упродовж усієї історії існування незалежної України державні фінанси виконували роль потужного інструмента реалізації фінансової політики. Їх значення постійно зростає, адже зі збільшенням соціальних та економічних потреб громадян підвищується і навантаження на бюджет, що, у свою чергу, вимагає більшої гнучкості та прозорості у його формуванні й виконанні [4].

Сучасні умови розвитку фінансової системи обумовлюють необхідність її комплексного реформування. Серед ключових напрямів можна виокремити:

- стратегічне бюджетне планування, яке дозволяє орієнтувати розподіл ресурсів на довгострокові цілі та забезпечує пріоритетність фінансування важливих державних програм;
- удосконалення контролю за виконанням бюджету, що передбачає запровадження механізмів оцінки результативності роботи розпорядників бюджетних коштів;
- раціоналізацію видатків, що ґрунтується на зміні підходів: від фінансування установ як таких – до оплати конкретних суспільно важливих послуг;
- поліпшення адміністрування податкових платежів та підвищення рівня дотримання податкової дисципліни;

- зменшення ризиків у сфері державних фінансів, особливо пов'язаних із діяльністю державних підприємств та наданням державних гарантій;
- посилення якості державних інвестицій, включно з ретельним відбором та моніторингом проектів;
- продовження політики бюджетної децентралізації, яка передбачає передачу значної частини фінансових повноважень на місцевий рівень разом із відповідальністю за їх використання;
- зміцнення системи управлінської підзвітності, внутрішнього аудиту та фінансового контролю як у центральних органах влади, так і на місцях [22].

Отже, реформування фінансового механізму в Україні спрямоване не лише на технічне вдосконалення бюджетного процесу, а й на створення ефективної моделі управління публічними фінансами, де головними орієнтирами є прозорість, ефективність, підзвітність та збалансованість інтересів держави і суспільства.

Результатом реалізації фінансово-бюджетної реформи повинно стати досягнення кількох ключових цілей, яких очікує суспільство. Насамперед ідеться про поступове скорочення дефіциту сектору загальнодержавного управління та стримування темпів нарощування державного боргу у середньостроковій перспективі. Його рівень має залишатися контрольованим і безпечним для економіки. Також громадяни очікують більшої послідовності та прогнозованості бюджетної й податкової політики, що дасть змогу уникати різких коливань та забезпечить стабільність економічного середовища. Важливою метою є і підвищення якості державних послуг, зростання ефективності державних інвестицій, що досягається завдяки більш раціональному та цільовому використанню ресурсів.

Відповідно до положень Стратегії реформування системи управління державними фінансами виокремлюються кілька ключових блоків розвитку:

1. Зміцнення бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковому періоді. Сюди входить удосконалення податкової системи, покращення якості макроекономічного та бюджетного прогнозування, упровадження середньострокового бюджетного планування, ефективне управління

фіскальними ризиками та державним боргом, а також підвищення результативності системи управління ліквідністю.

2. Підвищення ефективності розподілу бюджетних ресурсів на рівні державної політики. Основний акцент робиться на впровадженні стратегічного планування, ширшому застосуванні програмно-цільового методу, реформуванні міжбюджетних відносин та подальшому розвитку фіскальної децентралізації, що забезпечить більшу фінансову самостійність територіальних громад.

3. Оптимізація виконання бюджету. Цей напрям охоплює реформування системи публічних закупівель, удосконалення управління державними інвестиціями, модернізацію бухгалтерського обліку у державному секторі. Також важливим є розвиток внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю, запровадження нових інструментів прозорості та підзвітності у сфері управління фінансами. Сюди ж належить і активніше залучення громадян до бюджетного процесу.

4. Розвиток прозорості та відкритості бюджетної системи. Передбачає використання сучасних інформаційних технологій для підвищення доступності даних про бюджет, посилення громадського контролю та участі суспільства у прийнятті рішень, що стосуються управління державними ресурсами [15].

Таким чином, проведення реформи фінансової системи в Україні має створити більш стійку, ефективну та прозору модель управління публічними фінансами, що відповідатиме європейським стандартам та очікуванням суспільства.

Досвід провідних країн світу доводить, що стійкий розвиток держави та її територіальних громад можливий лише за умови налагодженої системи управління бюджетними ресурсами. Бюджет повинен виступати інструментом економічного регулювання, який сприяє збалансованому соціально-економічному зростанню. Проте в Україні він нерідко втрачає цю функцію, перетворюючись на засіб політичного тиску чи розподілу впливу між владними групами. У результаті бюджетна політика часто

використовується не для реалізації стратегічних програм розвитку, а для задоволення ситуативних або вузькогрупових інтересів, що створює умови для корупційних проявів.

Суттєва централізація повноважень у сфері управління фінансами обмежує можливості ефективного прийняття стратегічних рішень. Значна частина роботи урядових структур та парламенту витрачається на розв'язання локальних і другорядних питань, тоді як визначення та реалізація довгострокових завдань державної політики відходить на другий план. Це гальмує комплексний розвиток країни та знижує ефективність використання фінансових ресурсів.

Водночас належна організація бюджетного процесу здатна змінити ситуацію. Чітке планування, прозорість у розподілі коштів та орієнтація на стратегічні цілі формують базу для раціонального використання ресурсів. Такий підхід не лише сприятиме стабільності державних фінансів, а й забезпечить підвищення рівня соціального добробуту, посилення довіри до влади та створення умов для довгострокового економічного зростання.

РОЗДІЛ 2.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз основних проблем бюджетної системи (недостатність фінансування, неефективність управління, корупція)

Україна потребує ефективного та дієвого державного бюджету, адже саме він є одним із ключових інструментів впливу на економічні процеси в державі. Бюджет має не лише виконувати функцію фінансового забезпечення, а й активно стимулювати розвиток усіх регіонів, створювати умови для підвищення їх конкурентоспроможності та сталого зростання. Важливим аспектом бюджетної політики є формування міцних інвестиційних зв'язків із національним господарством, що дає змогу спрямовувати ресурси на модернізацію виробничої сфери, підтримку інновацій та реалізацію соціально значущих програм.

Окрім цього, державний бюджет повинен відігравати координуючу роль у реалізації регіональних стратегій розвитку. Це передбачає рівномірний розподіл фінансових ресурсів між територіальними громадами, підтримку відсталих або кризових регіонів, а також стимулювання місцевих органів влади до ефективного використання отриманих коштів. Таким чином, збалансований та потужний бюджет є основою для формування єдиної економічної політики, здатної забезпечити стабільний розвиток держави в цілому.

Фінансові дисбаланси як об'єктивно існуюча реальність є невід'ємною детермінантою сучасного розвитку, а формою їх прояву є кризові явища, які у ретроспективі глобального розвитку неодноразово приводили до суверенних дефолтів. На сучасному етапі в Україні досить гостро постає проблема аналізу чинників та складових забезпечення економічного зростання для нівелювання основних макроекономічних диспропорцій та дисбалансів та стабілізації подальшого економічного розвитку.

Результативність економічної політики вимірюється не тільки кількістю фінансових ресурсів, які вдалося залучити до бюджету, а й тим, наскільки доцільно та раціонально вони розподілені між різними сферами та фактично використані. Сучасна модель функціонування бюджетної системи України, на жаль, нерідко створює умови для викривлення реального руху коштів: фінансові потоки використовуються не завжди за цільовим призначенням, частина ресурсів витрачається малоефективно, що породжує суттєві перекоси на окремих рівнях бюджетної системи. Такі диспропорції стають серйозним бар'єром для стабільності державних фінансів та ускладнюють реалізацію довгострокових соціально-економічних програм.

Щоб забезпечити розвиток конкурентоспроможної економіки, яка могла б відповідати на сучасні виклики та стимулювати зростання після кризових періодів, необхідно проводити комплексні реформи у сфері публічних фінансів. Проблеми та суперечності, що накопичилися у бюджетному механізмі, сьогодні становлять ключові загрози для фінансової безпеки країни та уповільнюють процес економічного відновлення.

Одним із найскладніших завдань у цій площині є організація міжбюджетних відносин. Хронічна нестача фінансових ресурсів значно обмежує можливості для стабільної реалізації механізмів перерозподілу між державним та місцевими бюджетами. Досвід розвинених держав демонструє, що неможливо знайти універсальний підхід до розмежування доходів між різними ланками бюджетної системи – завжди застосовується поєднання кількох методів, адаптованих до конкретних економічних і політичних умов.

В Україні ж податкове законодавство формувалося без чіткої концепції та принципів поділу доходів між рівнями бюджетної системи. Це призвело до того, що логіка віднесення окремих податків, зборів та інших обов'язкових платежів до тієї чи іншої групи часто виглядає не до кінця зрозумілою, що породжує додаткові труднощі в управлінні фінансовими ресурсами на місцях.

Першочерговим етапом у реформуванні системи бюджетних відносин має стати чітке закріплення відповідальності різних рівнів влади за

фінансування тих чи інших видів державних витрат. Це дозволить сформувати прозорий механізм виконання видаткової частини бюджету та встановити збалансовані взаємовідносини між усіма учасниками бюджетного процесу.

Зміни у бюджетній системі повинні охоплювати не лише взаємовідносини між центральним та регіональними бюджетами, але й упорядкувати фінансові зв'язки між бюджетами вищого та нижчого рівнів. У цьому контексті місцеві бюджети відіграють надзвичайно важливу роль, адже саме вони становлять фінансовий фундамент для функціонування органів місцевого самоврядування. Проте реалії свідчать, що власних ресурсів більшості місцевих бюджетів недостатньо для ефективного впливу на економічний та соціальний розвиток територіальних громад.

Суттєвою проблемою залишається структура та цільове спрямування державних видатків. Наявна практика планування й фінансування часто не відповідає сучасним потребам, оскільки потребує оновлення методології, чіткішого визначення пріоритетів та переходу до довгострокового бюджетного планування.

Додатковим недоліком є відновлення практики податкового розщеплення. Такий підхід негативно позначається на ефективності бюджетного управління, оскільки знижує мотивацію органів місцевого самоврядування щодо пошуку нових джерел доходів та оптимізації витрат. Фактично, ті місцеві органи, які демонструють успішні результати у нарощуванні доходів чи раціональному використанні наявних ресурсів, опиняються у ситуації, коли їхні зусилля "карально" компенсуються зменшенням частки податкових надходжень, що надходять до їхнього бюджету.

Така система позбавляє місцеву владу стимулів до розвитку та створює дисбаланси у фінансовій спроможності територіальних громад. Для виправлення ситуації потрібне законодавче закріплення стабільних і справедливих правил розподілу доходів між рівнями бюджетної системи, які

б гарантували автономію місцевих бюджетів і водночас забезпечували єдність державної фінансової політики.

Аналіз ключових недоліків чинної системи міжбюджетних відносин демонструє, що для України нагальною є потреба у виробленні стабільного та передбачуваного механізму фінансування місцевих бюджетів. Такий підхід має не лише забезпечити своєчасність і повноту надходжень, а й створити умови для формування дієвих бюджетних стимулів, підвищення рівня фіскальної відповідальності та ефективнішого вирівнювання фінансової спроможності різних територій.

Дискусії щодо можливих шляхів удосконалення міжбюджетних стосунків в Україні особливо загострилися під час активної підготовки та суспільного обговорення проєкту Бюджетного кодексу. Саме цей документ мав би стати базовим інструментом у регулюванні бюджетних відносин, проте низка його положень викликала критику з боку науковців, практиків і представників органів місцевого самоврядування.

З огляду на обмежені результати попередніх спроб реформування міжбюджетної сфери, варто розглядати альтернативні концепції розвитку, які могли б доповнити та посилити положення чинного проєкту Кодексу, водночас усунувши його недоліки. У цьому контексті побудова нової системи міжбюджетних відносин нагадує процес прокладання нового шляху: першочергово слід визначити його напрям і стратегічні орієнтири, а вже потім забезпечити створення механізмів контролю та обмежень, які б гарантували досягнення кінцевої мети – ефективного, прозорого та справедливого бюджетного устрою.

Підсумовуючи, слід наголосити, що реформування системи міжбюджетних відносин в Україні буде справді виправданим лише тоді, коли воно буде спрямоване на досягнення комплексу ключових стратегічних завдань.

По-перше, необхідно забезпечити стабільність і передбачуваність надходжень до місцевих бюджетів. Це дозволить значно покращити процес

бюджетного планування, уникати появи бюджетної заборгованості та зробити систему управління фінансами більш прогнозованою.

По-друге, важливо здійснити чітке розмежування видаткових повноважень між Державним та місцевими бюджетами, а також усередині самої системи місцевих фінансів. Це сприятиме усуненню дублювання функцій та підвищенню ефективності використання ресурсів.

По-третє, органи місцевого самоврядування мають отримати достатній рівень автономії у розпорядженні наявними коштами, що дасть їм можливість самостійно визначати пріоритети фінансування відповідно до потреб територіальних громад.

Важливим завданням є також стимулювання місцевих органів влади до розширення власної податкової бази та розвитку економічного потенціалу. Водночас має існувати гарантія, що отримані додаткові доходи не будуть вилучені центральними органами влади.

Окремої уваги потребує питання справедливого доступу громадян різних регіонів до соціальних послуг. Це можливо лише за умови, що бюджети територіальних громад усіх рівнів матимуть приблизно однакову спроможність фінансувати базові соціальні потреби.

Не менш важливо досягти політичного консенсусу щодо ролі районних та обласних бюджетів у бюджетному процесі. На сьогодні цей аспект залишається одним із найбільш проблемних і дискусійних.

Ще одним пріоритетом є спрощення та підвищення прозорості політики міжбюджетних трансфертів. Потоки фінансових ресурсів мають бути зрозумілими, захищеними від надмірного адміністративного втручання та зручними в адмініструванні. Для цього необхідно створити сучасний інституційний механізм, здатний гарантувати повне та своєчасне виконання зобов'язань держави перед місцевими бюджетами.

Усі ці заходи мають бути реалізовані в рамках правового поля, з урахуванням положень Конституції України та законодавства про місцеве самоврядування. Зокрема, потребують перегляду деякі норми статті 143 Конституції, що регламентують порядок формування та функції районних і

обласних бюджетів, адже нині вони певною мірою обмежують розвиток місцевого самоврядування.

Серед основних практичних завдань реформування бюджетної системи можна виділити:

- розробку реалістичного механізму планування видатків на основі прогнозованих доходів та допустимого рівня дефіциту з урахуванням безпеки державного боргу;
- приведення законодавства у сфері державних зобов'язань у відповідність до реальних фінансових можливостей бюджету;
- ухвалення комплексного пакету нормативних актів, що регулюватимуть процедури бюджетного процесу та будуть пов'язані з адміністративною реформою;
- створення чіткого правового підґрунтя для розмежування повноважень і фінансових ресурсів між центральною владою та місцевими органами;
- запровадження середньострокового бюджетного планування (на три роки), що дозволить більш стратегічно підходити до розподілу коштів;
- забезпечення публічності й відкритості бюджетного процесу, у тому числі шляхом регулярного оприлюднення повної інформації про всі фінансові ресурси, які перебувають у розпорядженні бюджетних установ.

Таким чином, успішність реформи залежатиме від комплексного підходу, що поєднуватиме законодавчі зміни, удосконалення інституційних механізмів і забезпечення максимальної прозорості у сфері міжбюджетних відносин.

Упродовж останніх років в Україні вже здійснено низку заходів, спрямованих на вдосконалення бюджетної сфери. Зокрема, продовжується робота над оновленням та адаптацією бюджетного законодавства, що має на меті формування сучасного нормативно-правового підґрунтя для підвищення рівня прозорості бюджетних процедур і ефективності управління державними фінансами. Окремої уваги заслуговує удосконалення

казначейського механізму виконання державного бюджету, що створює умови для більш жорсткого контролю за використанням фінансових ресурсів.

Під поняттям модель бюджетної системи зазвичай розуміють спосіб організації бюджетних відносин у державі, а також принципи побудови взаємодії між різними рівнями влади у сфері формування доходів і фінансування видатків. Міжнародна практика свідчить про наявність кількох базових підходів, які країни застосовують з урахуванням своєї адміністративно-територіальної організації, економічного розвитку та історичних особливостей.

Найпоширенішими у світі є три моделі бюджетної системи:

Модель автономних бюджетів. Вона ґрунтується на принципі повної фінансової незалежності кожного рівня влади. Центральні, регіональні та місцеві бюджети формуються за рахунок власних джерел доходів, передусім закріплених за ними податків. У такій системі існує чітке розмежування податкових надходжень: державні, регіональні й місцеві податки надходять виключно до відповідних бюджетів. Завдяки цьому кожен рівень влади має достатню автономію для реалізації власних функцій та забезпечення фінансової самостійності.

Модель пайового розподілу податків. У цьому випадку основні податки розподіляються між рівнями влади за заздалегідь визначеними пропорціями. Кожна адміністративна одиниця – держава, регіон або громада – отримує стабільну частку від загальної суми надходжень. Такий підхід гарантує передбачуваність і певну стабільність доходної частини бюджетів, що полегшує планування видатків і сприяє збереженню рівноваги між різними рівнями влади.

Модель спільної податкової бази. У межах цього підходу всі рівні влади використовують одну й ту ж податкову базу, проте встановлюють власні ставки оподаткування. У результаті загальна ставка для платника формується як сума ставок центральних, регіональних та місцевих органів влади. Така система створює більш тісний зв'язок між рівнями влади, але

водночас потребує високого рівня координації та взаємодії для уникнення надмірного податкового навантаження. [12]

Таким чином, кожна з наведених моделей має свої переваги й недоліки, а вибір конкретного варіанта для держави залежить від багатьох чинників – від політичної системи та рівня децентралізації до економічної стійкості та соціальних пріоритетів

У процесі реформування бюджетної системи та міжбюджетних взаємовідносин в Україні одним із ключових завдань виступає вирішення проблеми державної стандартизації бюджетних видатків. Ідеться про необхідність гарантувати, щоб на всій території країни державні та громадські послуги надавалися у встановлених законом мінімальних обсягах та відповідали єдиним стандартам якості, не нижчим від середньодержавних показників. Саме тому законодавчо має бути закріплене поняття державних мінімальних соціальних стандартів, які визначатимуть обсяг та рівень надання базових послуг населенню.

Сучасний стан національної економіки свідчить про нагальну потребу у вдосконаленні механізмів формування доходів та видатків бюджету, а також у підвищенні ефективності міжбюджетних відносин. Недостатнє законодавче регулювання цих процесів створює ризики фінансової дестабілізації та може спричинити негативні соціально-економічні наслідки, серед яких – нерівність у доступі до соціальних благ, зростання регіональних диспропорцій та формування хронічного бюджетного дефіциту.

Ефективність функціонування державних фінансів безпосередньо залежить від якості організації системи публічного управління. Одним із ключових напрямів оптимізації фінансових потоків має стати чітке розмежування економічних і регуляторних функцій держави. Вищий рівень влади – Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Верховний Суд та Рахункова палата – повинен зосереджуватись на розбудові загального інституційного середовища та визначенні стратегічних пріоритетів розвитку. Натомість другий рівень – міністерства, служби, агентства та управління –

має забезпечувати розроблення детальних правил і механізмів регулювання окремих сфер суспільних відносин.

Водночас реалізація економічних функцій держави доцільна в межах автономних операційних структур: виконавчих агентств, бюджетних закладів та державних підприємств. Такий підхід сприятиме гнучкості, результативності та підвищенню відповідальності у сфері управління фінансами. Оновлення державного апарату на засадах сучасної моделі публічного менеджменту передбачає також ротацію керівних кадрів. Замість пасивних чиновників старої формації необхідно залучати компетентних та ініціативних управлінців, які здатні брати на себе персональну відповідальність, проявляти лідерські якості та забезпечувати досягнення стратегічних цілей державної політики.

Реформування бюджетної системи України має відбуватися у напрямі підвищення результативності використання публічних фінансів, децентралізації ресурсів та оновлення підходів до боргової політики держави. Кардинального оновлення потребує сама архітектура бюджетної системи, яка має відповідати новим економічним реаліям та стратегічним викликам. Одним із найважливіших завдань на середньострокову перспективу виступає проведення бюджетної децентралізації, що є не ознакою ослаблення державного центру, а навпаки – інструментом підвищення якості управління фінансовими потоками.

Досвід свідчить, що **фіскальна децентралізація** дозволяє підвищити ефективність витрачання бюджетних ресурсів, а також сприяє формуванню більшої політичної та фінансової відповідальності місцевих органів влади. Це мотивує їх діяти прозоріше та працювати результативніше, оскільки виборці можуть прямо оцінювати якість виконання завдань. [3]

Практика більшості країн, які досягли успіху у реформуванні бюджетної системи, свідчить про дотримання трьох ключових принципів:

1. чітке та логічне розмежування видаткових повноважень між усіма рівнями влади, що дозволяє уникати дублювання функцій;

2. справедливий розподіл доходних повноважень, коли податки, закріплені за місцевими бюджетами, справляються з мешканців відповідних територій та можуть ефективно адмініструватися на місцевому рівні;

3. запровадження прозорої системи міжбюджетних трансфертів, яка компенсує фіскальні розриви та забезпечує фінансову збалансованість різних територій.

Не менш важливим напрямом є підвищення ефективності використання коштів, що передбачає їх максимально результативне спрямування. Впровадження програмно-цільового методу бюджетування дозволить зробити державний бюджет дієвим інструментом реалізації стратегічних пріоритетів і концентрувати фінансові ресурси на найважливіших напрямках.

Значну роль у забезпеченні стійкості бюджетної системи має відігравати збалансована податкова політика, яка не лише виконує фіскальні завдання, але й стимулює розвиток підприємництва, підвищує інвестиційну привабливість та сприяє довгостроковому економічному зростанню. [1]

Для досягнення стабільності у сфері публічних фінансів необхідна зміна структури державних витрат. Пріоритетними мають стати видатки, орієнтовані на розвиток – насамперед у галузях освіти, науки, інфраструктури. Їх частка у зведеному бюджеті має поступово зростати, адже саме такі інвестиції формують основу для підвищення конкурентоспроможності економіки та покращення добробуту громадян.

Бюджетні інвестиції мають виконувати не лише функцію фінансової підтримки, а й стати дієвим інструментом формування сприятливого підприємницького та інвестиційного середовища. Вони повинні стимулювати активізацію приватного капіталу, сприяти модернізації транспортної та інженерної інфраструктури, створювати передумови для довгострокового економічного зростання. У сучасних умовах саме поєднання державних і приватних інвестицій дозволяє сформувати більш збалансовану та конкурентоспроможну економіку.

Ключовим завданням у досягненні бюджетної рівноваги є раціоналізація структури державних витрат. Це передбачає, з одного боку,

поступове скорочення їхньої частки у валовому внутрішньому продукті, а з іншого – пріоритетне збільшення фінансування сфер, що безпосередньо впливають на якість життя населення та економічний розвиток. Насамперед йдеться про освіту, охорону здоров'я, науку та інфраструктурні проєкти. Лише після впорядкування видаткової політики можливим стає визначення оптимальних параметрів податкової реформи, яка, у свою чергу, не повинна призводити до зростання дефіциту бюджету. Інакше такі зміни втрачають сенс і можуть поставити під загрозу всю систему економічного регулювання. [13]

Важливим завданням є також підвищення прозорості бюджетного процесу, тобто відкритості та доступності інформації про його формування й реалізацію для громадськості. Це має кілька суттєвих аспектів:

а) зміцнення довіри населення до дій уряду та органів державної влади завдяки кращому розумінню механізмів бюджетної політики, що сприятиме підтримці найбільш обґрунтованих та раціональних рішень;

б) зростання ефективності бюджетних рішень, оскільки врахування позицій експертів, науковців та представників громадськості допомагає уникати помилок та приймати більш зважені управлінські рішення;

в) розширення аналітичних можливостей, адже детальне висвітлення показників бюджету дозволяє проводити якісніший моніторинг і забезпечує основу для більш ефективного управління фінансовими ресурсами;

г) можливість порівняння з практикою інших держав та адаптації позитивного світового досвіду, що дає змогу зробити бюджетну систему України більш сучасною та конкурентною.

Таким чином, лише за умови збалансування видаткової та податкової політики, активізації бюджетних інвестицій і впровадження принципу прозорості бюджетного процесу можна досягти суттєвого підвищення ефективності використання державних фінансів.

2.2 Рекомендації щодо вдосконалення бюджетної системи та підвищення ефективності управління бюджетними коштами.

Проблематика визначення оптимального рівня бюджетних видатків є однією з найбільш дискусійних у сучасній теорії та практиці фінансового менеджменту. Це пояснюється тим, що результативність управління видатками значною мірою залежить від якості виконання органами влади покладених на них функцій. Додаткову складність створює ще одна закономірність – відповідно до закону Вагнера, державні витрати мають природну тенденцію до постійного зростання. З огляду на обмеженість ресурсної бази бюджету, це породжує серйозні труднощі для більшості країн світу та формує нову ідеологію управління публічними фінансами.

В Україні дискусії щодо пошуку **оптимального обсягу та структури видатків бюджету** особливо активізувалися після прийняття Бюджетного кодексу. Водночас питання, що безпосередньо стосуються управління витратною частиною бюджету, залишаються недостатньо дослідженими. У науковій літературі значний масив робіт присвячено проблемам бюджетного планування та контролю, проте ці функції розглядаються здебільшого як відокремлені елементи бюджетного процесу. Насправді ж підвищення ефективності управління видатками має комплексний характер і потребує інтегрованого підходу, що поєднує як теоретичні засади, так і практичні інструменти.

Важливим напрямом удосконалення є **оптимізація бюджетних програм**, яка покликана підвищити раціональність розподілу ресурсів. Проте сама по собі оптимізація ще не гарантує ефективного використання коштів. Вирішальним фактором стає рівень управлінської спроможності розпорядників бюджетних коштів та виконавців програм. Тобто питання ефективності переміщується з площини суто фінансових розрахунків у сферу організації управління, де ключовим є якість управлінських рішень та здатність забезпечити результативність використання публічних фінансів.

Аналіз теоретичних підходів та практичного досвіду управління видатками бюджету свідчить про наявність ряду характерних рис, властивих публічному сектору економіки. Саме вони часто стають передумовами нераціонального використання бюджетних ресурсів. До таких особливостей належать:

- визначення пріоритетних напрямів фінансування бюджетних програм значною мірою залежить від політичних рішень та бюрократичної поведінки;
- відсутність достатньо ефективних інструментів для оцінки альтернатив та обмеженість аналізу співвідношення витрат і вигід від здійснюваних бюджетних витрат;
- специфічність державних функцій і послуг, що обмежує можливості їх повної ринкової оцінки;
- низький рівень мотивації розпорядників бюджетних коштів і виконавців програм до підвищення результативності управління фінансами.

Для подолання цих проблем та підвищення ефективності управління бюджетними видатками доцільним є застосування сучасних управлінських інструментів, зокрема:

- укладання результативних контрактів із керівниками бюджетних установ, які закріплюватимуть обсяг наданих послуг за визначеного рівня фінансування, а також передбачатимуть відповідальність у формі санкцій чи винагород за виконання або невиконання контрактних умов;
- запровадження матеріального стимулювання за досягнення економії бюджетних коштів (наприклад, у сфері державних закупівель), за умови збереження належного співвідношення ціни та якості товарів чи послуг;
- установлення бюджетних лімітів (стель) для головних розпорядників, у межах яких вони отримують можливість здійснювати оперативне управління коштами та своєчасно реагувати на ризики.

Подальший розвиток досліджень у цій сфері має бути спрямований на створення методики оцінки результативності діяльності розпорядників

бюджетних коштів, а також на розробку системи критеріїв, що дозволить обґрунтовувати вибір пріоритетних напрямів фінансування державних інвестиційних проєктів.

Однією з головних перешкод для успішної реалізації політики підтримки малого підприємництва в Україні виступає нестача фінансових ресурсів, які могли б бути спрямовані на розвиток цього сектору економіки. Недостатність доступних інвестицій та кредитних можливостей значно обмежує потенціал малих підприємств, знижує їхню конкурентоспроможність та стримує економічне зростання на регіональному і національному рівнях.

У проєкті Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва акцентується увага на важливості пошуку нових підходів до фінансування бізнес-діяльності. Йдеться, передусім, про залучення внутрішніх резервів тих суб'єктів малого бізнесу, які демонструють високу ефективність та стабільні фінансові результати. Такий підхід має на меті не лише зменшення залежності від бюджетних коштів, а й стимулювання підприємців до більш раціонального використання власного потенціалу, пошуку інноваційних інструментів залучення ресурсів та формування нових партнерських відносин у бізнес-середовищі.

Таким чином, успішна підтримка малого бізнесу потребує не лише державного фінансування, а й створення сприятливих умов для самостійного розвитку підприємців, що дозволить забезпечити довгострокову стійкість та динамічне зростання цього сектору. Особливістю програми є орієнтація не стільки на бюджетне фінансування, скільки на використання авторитету держави та її законотворчого потенціалу. Завдяки законодавчим і економічним інструментам держава може створювати стимули для бізнесу працювати у напрямках, що визнаються суспільно корисними. При цьому реалізація більшості заходів Програми потребує, насамперед, нормативно-правового та інформаційно-консультаційного забезпечення, а не значних бюджетних видатків.

У площині соціальної політики реформування почалося з модернізації пенсійної системи та механізмів соціальних виплат. Наступним етапом визначено трансформацію системи соціальних послуг, що має на меті посилення гарантій конституційних прав і свобод громадян, утвердження принципів гуманізму, толерантності та поваги до людської гідності. Надання якісних послуг покликане не лише задовольнити матеріальні, соціальні та культурні потреби людини, а й сприяти збереженню духовних цінностей суспільства.

Водночас успішність цієї реформи потребує належного фінансового забезпечення та ефективної системи управління бюджетними коштами на всіх рівнях бюджетної системи. Запровадження сучасних практик управління державними фінансами, зокрема програмно-цільового методу (ПЦМ) бюджетування, здатне суттєво підвищити ефективність розподілу ресурсів. Цей підхід не лише удосконалює бюджетний процес, але й змінює саму концепцію управління державними фінансами, орієнтуючи її на досягнення стратегічних результатів.

Неефективне використання бюджетних коштів сьогодні є однією з ключових проблем державного управління. Масштаб виявлених зловживань та їхні негативні наслідки потребують негайного реагування з боку органів влади. Лише за умови раціонального розподілу та використання бюджетних ресурсів можна досягти стабільності фінансової системи країни, забезпечити відтворення економічного потенціалу та позитивно впливати на динаміку соціально-економічних показників.

Сучасні умови розвитку суспільства вимагають від учасників бюджетного процесу нових форм та методів управління, орієнтованих на результат. Найважливішим завданням є навчитися ефективно керувати фінансовими потоками держави, досягаючи поставлених цілей найбільш економним і продуктивним способом та максимально задовольняючи потреби громадян.

Такий процес є складним і тривалим, проте запропоновані заходи та рекомендації здатні забезпечити оптимізацію видатків бюджету, сприяти

формуванню збалансованої фінансової політики з урахуванням світового досвіду, а також визначенню пріоритетних напрямів фінансування.

Отже, питання ефективності використання бюджетних коштів набуває особливої актуальності у контексті забезпечення стабільності фінансової системи, підвищення економічної результативності та створення передумов для сталого розвитку й добробуту країни.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи наведене, бюджет можна визначити як затверджений у законодавчому порядку (на рівні держави) або рішенням органів місцевого самоврядування (на рівні громади) фінансовий план, який регламентує порядок формування, розподілу та використання централізованого фонду грошових ресурсів. Цей фонд є необхідною умовою для реалізації завдань та функцій, покладених на органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування протягом визначеного бюджетного періоду.

Бюджетна система України посідає ключове місце у забезпеченні стабільності фінансової системи та виконанні державою своїх функцій. Вона виконує роль важливого економічного індикатора, адже показники доходів і видатків, рівень бюджетного дефіциту чи профіциту безпосередньо свідчать про фінансове здоров'я країни, її здатність до самостійного розвитку та ефективного виконання норм, закріплених Конституцією [2].

Правові засади функціонування бюджетної системи, принципи її побудови, структура доходів і видатків, а також механізм бюджетного процесу та регулювання міжбюджетних відносин закріплені в Бюджетному кодексі України. Саме цей документ забезпечує цілісність та впорядкованість бюджетної політики [5].

Разом із тим, бюджет не лише відображає фінансовий стан країни, а й виконує функцію головного інструменту державного регулювання. Через нього концентруються ресурси, необхідні для економічного та соціального розвитку, а також реалізується єдина фінансова політика на всій території України. Використовуючи систему фінансових важелів, уряд може активно впливати на темпи зростання економіки, стимулювати розвиток ключових секторів, підтримувати соціальну сферу та забезпечувати баланс між інтересами держави і громадян.

Бюджет у сучасній економіці виконує функцію ключового фінансового інструмента, за допомогою якого держава може здійснювати регулюючий вплив на темпи й напрями розвитку національного господарства. У

Конституції України закріплено, що саме через бюджет держава отримує можливість концентрувати фінансові ресурси у пріоритетних сферах суспільного життя, забезпечувати соціальні гарантії та реалізовувати єдину фінансову політику на всій території країни. Застосування бюджетних важелів дозволяє уряду впливати на макроекономічні показники, формувати умови для економічного зростання, підтримувати конкурентоспроможність національної економіки та забезпечувати фінансову стабільність.

Бюджетна система України охоплює два основних рівні: державний бюджет і систему місцевих бюджетів. Кожен із цих рівнів має власну структуру, функціональне призначення та специфіку формування й використання коштів. Доходи та видатки державного бюджету визначають загальнонаціональні пріоритети, тоді як місцеві бюджети забезпечують фінансування потреб конкретних територіальних громад. Останні, у свою чергу, включають обласні та районні бюджети, бюджети районів у містах, а також бюджети органів місцевого самоврядування — сільських, селищних і міських рад, а також їхніх об'єднань.

Водночас на виконання державного бюджету значний вплив справляють зовнішні та внутрішні фактори, зокрема: відхилення фактичних темпів економічного зростання від прогнозованих при його ухваленні, коливання індексу споживчих цін та цін виробників промислової продукції, а також фінансові результати діяльності підприємств. Додатковим чинником стала необхідність фінансування заходів, пов'язаних із гарантуванням національної безпеки та проведенням антитерористичної операції. Це створює додаткове навантаження на бюджет і ускладнює його виконання як за доходною, так і за видатковою частинами.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що більшість заходів, запропонованих урядом у межах бюджетної реформи, є актуальними та обґрунтованими. Їх реалізація спрямована насамперед на посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, необхідної для виконання як власних, так і делегованих функцій, а також на зменшення фіскальних дисбалансів, що виникають унаслідок відмінностей у

рівнях соціально-економічного розвитку різних регіонів країни. Водночас самі лише зміни у механізмах формування доходів і видатків бюджетів та в системі міжбюджетних відносин не здатні забезпечити суттєве економічне зростання й покращення добробуту населення без комплексної державної політики, спрямованої на стимулювання підприємницької активності, зниження масштабів тіньової економіки, формування сприятливого бізнес-клімату, зменшення податкового навантаження, активізацію інвестиційних процесів, створення нових робочих місць, зміцнення фінансової стабільності та подолання корупційних проявів.

Висока суспільна значущість проблем, пов'язаних із функціонуванням бюджетної системи та визначенням пріоритетів її подальшої модернізації, обумовлена винятковою роллю бюджетних ресурсів у забезпеченні населення якісними та доступними суспільними благами. Це зумовлює доцільність продовження наукових пошуків у напрямі вдосконалення механізмів управління бюджетними процесами та підвищення ефективності їх реалізації.

Не менш важливою залишається роль бюджету в системі перерозподілу валового суспільного продукту й національного доходу. Саме через бюджет концентрується значна частина створеної вартості, яка потім розподіляється відповідно до економічних закономірностей розвитку суспільства з метою забезпечення відтворювальних процесів та задоволення ключових загальнодержавних потреб.

Отже, бюджет у сучасних умовах виступає не лише як фінансовий план держави, а й як стратегічний інструмент економічної та соціальної політики. Дослідження показало, що головними викликами залишаються пошук оптимальної структури доходів і видатків, підвищення прозорості бюджетного процесу та забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів. Вирішення цих завдань потребує комплексних реформ, спрямованих на зменшення дисбалансів між рівнями бюджетної системи, удосконалення механізмів міжбюджетних відносин та впровадження інноваційних методів управління коштами. У перспективі саме ці заходи

можуть стати основою фінансової стабільності України та сприяти сталому розвитку економіки й підвищенню рівня життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боголіб Т. М. Забезпечення стійкості бюджетної системи України в умовах кризових явищ/ Т. М. Боголіб // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://eco-science.net/>.
2. Бюджетна система. Навч. посіб. /Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін. за заг. ред. Т.А. Говорушко. – Львів «Магнолія 2006», 2014. – 296 с.
3. Бюджетна система: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. - Тернопіль: ТІЧЕУ, 2013. - 624 с.
4. Бюджетна система України: проблемні питання: монографія/ [Л. А. Васютинська, М. О. Слатвинська, О. Ю. Дубовник та ін.]; за заг. ред..В. Г. Баранової. – Одеса, ВОИ СОИУ «Атлант» 2013. -252с.
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010р. № 2456-VI-Режим доступу:<http://zakon1.rada.gov.ua/iaws/show/2456-17>
6. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи(ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К., 2017. – 92 с.
7. Державна служба статистики України від 18.09.2017 № 206/0/02.4вн-7. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Закон України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин” № 79-VIII від 28.12.2014 р. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.
9. Закон України “Про Державний бюджет України на 2015 рік” № 80-VIII від 28.12.2014р. — Режимдоступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.
10. Зоряна Лободіна «Теоретичні та практичні аспекти вдосконалення фінансово-кредитного механізму» - 14 с.
11. Конституція України: Офіційний текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: Навч. посіб. / Авт.-

уклад. М.І. Хавронюк. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 384 с.

12. Кузьминчук Н.В. Аналіз зарубіжного досвіду регулювання соціальних і економічних процесів фінансово-бюджетними засобами / Кузьминчук Н.В. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.3.

13. Левчук Н.М. Проблема збалансованого держбюджету / Н.М. Левчук, Т.В. Дудка, Т.М. Пересада, Г.Г. Гайдай // Економіка та управління на транспорті. – К.: НТУ, 2015.

14. Рожко Д.Д. Особливості використання програмно-цільового методу бюджетного планування в Україні/ Д.Д. Рожко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – № 1. – С. 250–256.

15. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017- 2020 роки: Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 142-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p>.

16. Сучасна бюджетна система: правила та процедури: Навчальний посібник / [За заг. ред. В. В. Зубенка]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – К., 2017. – 184 с.

17. Фещенко Л. В., Проноза П. В., Кузьминчук Н. В. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2008. – 440 с. – Мова укр.

18. Шаповал С. Л. Бюджетне планування у системі соціально-економічного розвитку країни: 08.00.08 / Шаповал Станіслав Леонідович – Київ, 2017. – 197 с.